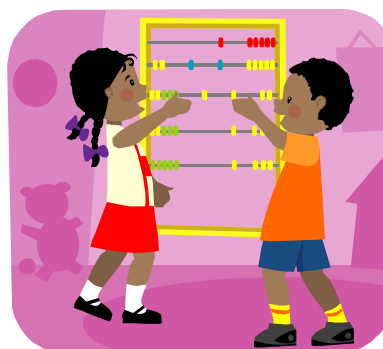
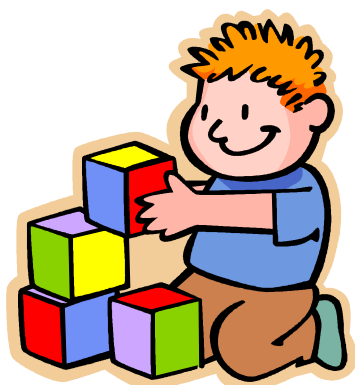

PROGRESJONSPLAN FOR ØWRETUN BARNEHAGE

Fra liten til stor

Utarbeidet våren 2012, revidert mai 2013

INNHOLDS FORTEGNELSE

Hva er en progresjonsplan	s 3
Dokumentasjon	s 3
Kommunikasjon, språk og tekst	s 4
Progresjon – kommunikasjon, språk og tekst	s 5
Kropp, helse og bevegelse	s 6
Progresjon – kropp, helse og bevegelse	s 7
Kunst, kultur og kreativitet	s 8
Progresjon – kunst, kultur og kreativitet	s 9
Natur, miljø og teknikk	s 10
Progresjon – natur, miljø og teknikk	s 11
Etikk, religion og filosofi	s 12
Progresjon – etikk, religion og filosofi	s 13
Nærmiljø og samfunn	s 14
Progresjon – nærmiljø og samfunn	s 15
Antall, rom og form	s 16
Progresjon- antall, rom og form	s 17
Lek	s 18
Sosialt samspill	s 19
Selvstendighet i hverdagen	s 20
Barns medvirkning	s 20
Omsorg	s 21
Respekt og toleranse	s 21

HVA ER EN PROGRESJONSPLAN?

Progresjon betyr framskritt.

Aktivitetene i barnehagen skal bidra til progresjon for barna. Barna skal oppleve at hvert barnehageår innebærer nye opplevelser og erfaringer, samtidig som noe gjentar seg. Det du ikke kan eller får til i dag, får du til i morgen eller neste år. Vi presenterer forslag til løsninger, introduserer muligheter og ulike teknikker fra barnet begynner i barnehagen til det begynner på skolen.

Alle barn er aktive deltakere, medspillere og utforskere i egne liv. De påvirkes av omgivelsene sine, og påvirker seg selv. Utvikling og progresjon i småbarnsalder er en sammenheng mellom å tilegne seg kunnskap og lære seg ferdigheter.

Det er viktig å påpeke at progresjon er en prosess – resultater måles ikke. Det er store individuelle forskjeller på når barn når milepæler og når de er klare for ny læring. For oss i Øwretun barnehage er det viktig å motivere, lære og inspirere barna til å få nye erfaringer og ny kunnskap.

Vi har tatt utgangspunkt i de 7 fagområdene i rammeplanen og laget en skjematisk oversikt over hva barna i Øwretun barnehage skal få kjennskap til og erfare gjennom årene de går i barnehagen. Arbeidet med fagområdene må tilpasses barnas alder, interesser, barnegruppens sammensetning og øvrige forutsetninger. Lærestoff, arbeidsmåter, utstyr og organisering må legges til rette med tanke på barnas ulike behov.

Progresjonsplanen er et "levende" dokument som danner grunnlaget for arbeidet vårt i barnehagen. Det vil alltid være behov for endringer, justeringer og tilføyinger. Planen vil bli evaluert sammen med arbeidet vårt kontinuerlig gjennom året.

Dokumentasjon

Hvorfor dokumenterer vi?

«Barns læring og personalets arbeid må gjøres synlig som grunnlag for refleksjon over barnehagens verdigrunnlag og oppgaver og barnehagen som arena for lek, læring og utvikling» (Rammeplanen 2011)

Målet for dokumentasjon er også å se det enkelte barns utvikling og trivsel, gi hvert enkelt barn individuell oppfølging og dermed et bedre barnehagetilbud, synliggjøre barnehagens hverdagsaktiviteter i her og nå situasjoner, gi foreldrene, lokalmiljøet og kommunen som barnehagemyndighet informasjon om hva barnet opplever, lærer og gjør i barnehagen.

Hvordan dokumenterer vi?

Internt vil vi bruke observasjonsskjemaet "Alle Med" med tilhørende metodikk, som gir oss god informasjon og råd om helhetlig utvikling hos barnet. Videre vil det bygges opp en "Minneperm" som barnet får med når det slutter i barnehagen. Her samles tegninger, bilder og litt tekst.

Vi dokumenterer ved å bruke bilderamme og fotomontasjer. Vi skriver om «dagen i dag», så foreldrene kan se hva vi har gjort. Gjennom foreldresamtaler dokumenterer vi barns trivsel og utvikling. Foreldrene evaluerer barnehagetilbudet gjennom brukerundersøkelse. Personalet evaluerer barnegruppa og det enkelte barns trivsel og utvikling fortløpende.

KOMMUNIKASJON, SPRÅK OG TEKST

Fra rammeplanen 2011

"Tidlig og god språkstimulering er en viktig del av barnehagens innhold. Å samtale om opplevelser, tanker og følelser er nødvendig for utvikling av et rikt språk. Tekst omfatter både skriftlige og muntlige fortellinger, poesi, dikt, rim, regler og sanger. Viktige sider av kulturoverføringen er knyttet til kommunikasjon språk og tekst."

Målsetting

- Barnehagen skal gi barna tilbud om et godt språkmiljø.
- Kompetent personale .
- Sikre alle barn gode rammer for språklig utvikling.
- Stimulere til språklig bevissthet .
- Ekstra oppfølging til barn med språklige vansker.
- Tilrettelegging og norskopplæring til fremmedspråklige barn.

Metode

Bruke verktøy som for eksempel Språkkista, Snakkepakken og språklekbøker.

- Ordsetting – voksne som bruker språket aktivt og setter ord på alt vi gjør i barnehagen.
- Alle barn skal bli sett og hørt – tid til å lytte og samtale med barna.
- Opplæring til språklig bevissthet – kommunikasjon – samspill.
- Bøker og sanger (daglig).
- Bruke IKT – dataverktøy.
- Rim og regler.
- Rollelek med både barn og voksne.
- Fortellerstunder – muntlig fortellerevne, barn som medvirker.
- Skrive og leseforberedende aktiviteter (tekst til bilder, dagsrapport, alfabetet, osv.).
- Sansemotorikk. Stimulere kroppens sanser og hjernens forbindelser.
- Møte barna der de er når det gjelder interesser og opplevelser, flette inn språkstimuleringen.

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

Legge til rette for godt språkmiljø ved å ha en god leseplass med lett tilgang til peke- og billedbøker (for de yngste), eventyrbøker, sangbøker, rim og regler, diktbøker og fagbøker.

Være bevisste voksne som er sammen med barna og samtaler og deler rike opplevelser med dem.

Tekst omfatter både skriftlige og muntlige fortellinger, poesi, rim, regler og sanger.

Være bevisst på hvilke etiske, estetiske og kulturelle verdier som formidles. (Rammeplanen, 2011).

• Vi voksne er det viktigste verktøyet – hvordan kommuniserer den enkelte med barna i løpet av dagen.

- Være et godt forbilde for barna.
- Bruke tid til å lytte og gi respons .
- Være engasjert.
- Bruke språket aktivt – verbalt og non-verbalt.
- Fremme tillit mellom barn og mellom barn og voksne.
- Tilrettelegge for meningsfulle opplevelser.
- Skape et språkstimulerende miljø.
- Vise forståelse for betydning av barnets morsmål og dialekter.
- Oppmuntre til språklig aktivitet.
- Visualisere tekst, symboler, tall, osv.
- Gi gode opplevelser gjennom høytlesing, fortelling, sang og samtale.
- Være bevisst hvilke etiske, estetiske og kulturelle verdier som formidles .

Progresjon - kommunikasjon, språk og tekst

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-2 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kommunikasjon gjennom blikk, kroppsspråk, enkle ord og setninger. • Snakke om det som er nært og synlig. • Setter ord på hendelser, følelser og gjenstander • Oppmerksomhet, respons og repetisjon. • Forstå enkle beskjeder • Sette ord på følelser (den voksne) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mye 1 til 1-kontakt og dele i smågrupper • Bruke peke- og billedbøker. • Bruke konkrete som støtte til enkle fortellinger og sanger • Enkel dramatisering og bruk av flanellograf • Gi barna TID til å uttrykke seg. • Leke med lyder • Bruke Språkkista, Snakkepakken • Bruke bilder av barna selv som samtalegrunnlag
<p><u>2-3 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Videreutvikle begrepsforståelse og symbolforståelse • Bruk korte ord og setninger • Sette ord på ønsker • Lyttetrening • Skille mellom ulike lyder og mimikk • Se sammenheng mellom ord og bilde 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruke bilder og snakke om opplevelser knyttet til bildet • De voksne må være med i lek og legge til rette for en god lek • Samtaler både barn/barn og barn/voksen. • Øve på viktige setninger som: Vil du leke med meg? Skal vi leke sammen? • Fortelling av for eksempel eventyr og høytlesing fra enkle bøker. • Bruke konkrete og dramatisere. • Bruke billedkort og puslespill. • Kjenne igjen sitt eget navn - bokstaver (på for eksempel hyller og skuffer) • Klappe rytmen i navnet sitt. • Lytte til lyder • Kunne holde oppmerksomheten i korte perioder
<p><u>3-4 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rytmen i språket • Utvikle samtalene til å strekke seg i tid og innhold. • Huske og sette ord på noe som hendte i går • Utvikle fortellerglede • Utvikle samspill med jevnaldrende • Sette ord på følelser • Bevisstgjøring på bruk av språk i konfliktsituasjoner 	<ul style="list-style-type: none"> • Høytlesing, gjenfortelling, drama • Leke med språket, rime og dikt. • Klappe rytmen i navnet sitt. • Gi rom for undring og fantasi. • Lytte til hverandre, vente på tur. • Bruke div språkleker, spille spill der barna må bruke sansene sine (for eksempel lydlotto, følepose, Kims lek).
<p><u>4-5 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Utvikle variasjoner innenfor språket • Utvikle et variert ordforråd • Preposisjoner, bøyninger verb, substantiver osv • Øke kjennskapen til ulike media. • Se sammenheng mellom det talte og skrevne ord. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruke konkrete for å lære preposisjoner, adjektiver, adverb, overbegreper og fargenavn. • Øve på å løse konflikter ved bruk av ord og samtale. • Støtte barna til å snakke om følelsene sine. • Kunne sitte i ro når det blir forventet – ved måltider og i samling.
<p><u>5-6 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tall og bokstaver blir en del av det daglige livet i barnehagen • Utvikle interesse for å lytte til andres fortellinger • Trene på å hevde sine meninger og lytte til andres. • Bli kjent med gåter og vitser 	<ul style="list-style-type: none"> • Barna skal møte ordbilder, bokstaver og tall på avdelingen. • De skal leke med tallbegreper og bokstaver, øve på å skrive navnet sitt og oppmuntres til lekeskriving. • Høytlesing fra fortsettelsesbøker og oppfordring til å gjenfortelle. • Øve på å ta ordet og si meninga si. • Bruke sanger og historier som inspirasjon til fabulering. • Bruke språkleker, Språkkista, Snakkepakken og «Fem, seks det kommer en heks» (matteverktøy). • Ha fast førskolegruppe

KROPP, HELSE OG BEVEGELSE

Fra rammeplanen

"Barn er kroppslig aktive, og de uttrykker seg mye gjennom kroppen. Gjennom kroppslige aktiviteter lærer barna verden og seg selv å kjenne. Gjennom sanseinntrykk og bevegelse skaffer barn seg erfaringer og ferdigheter og kunnskaper på mange områder. Barns kontakt med andre barn starter ofte med kroppslige signaler og uttrykk. Det har betydning for utvikling av sosial kompetanse...

Godt kosthold og god veksling mellom aktivitet og hvile er av betydning for utvikling av en sunn kropp".

Målsetting

- Et inne- og utemiljø som inviterer og inspirer til fysisk aktivitet.
- Engasjerte voksne som har kunnskap om barns utvikling og betydningen av fysisk bevegelse.
- Gi alle barn mulighet for fin - og grovmotoriske aktiviteter og utvikling ut fra behov, interesse og mestringsnivå.
- Variert og sunt kosthold
- Gode rutiner for hygiene.
- Få erfaring med omverdenen gjennom å bruke alle sanseinntrykk.

Metode

- Aktive voksne som inspirer og legger til rette.
- Faste og planlagte utedager.
- Spontane turer utenfor barnehagen i variert miljø.
- Turer og utflukter med mindre grupper.
- Utgruppe for førskolebarna.
- Utetid hver dag.
- Kropp og bevegelsesleker, sangleker og dans.
- Aktiviteter ut fra årstider (ake, sykle, vann lek...).
- Rom for grovmotorisk lek inne (Hinderløype hoppe, danse, store bevegelser).
- Finmotoriske aktiviteter (pusle, bygge, tegne på papir, pc(Paint), male, perle osv.).
- Av- og påkledning, trening og forståelse for hvilke klær det er lurt å ta på i ulikt vær.
- Smøremåltid hver dag. Legge vekt på å servere sunn og variert hverdagsmat.
- Snakke om mat, og hva vi spiser – betydning for kroppen.
- Gode rutiner for håndvask før og etter måltidene, toalettbesøk og bleieskift.
- Annethvert år er det gjennomgang av førstehjelpsrutiner for personalet.

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

- Være forbilde og inspirere barna. Det er vår oppgave å gjøre turer til en positiv opplevelse.
- Legge til rette for at barna skal trives ute.
- Sørge for å alltid ha riktige klær til eget bruk – ta vare på egen helse.
- Ha kunnskap om hva barna trenger av påkledning.
- Være gode modeller i måltidsituasjonen.
- Ha takhøyde for aktive barn og øye for forsiktige barn - ha fokus på løsninger og ikke begrensninger.
- La barna være delaktige i å lage mat.
- Gi inspirasjon til å smake på ny mat.
- Følge opp rutine for hygiene.

Progresjon – kropp, helse og bevegelse

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-2 År</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bli kjent med de ulike sansene sine • Lære seg å spise og drikke selv • Hjelp til med av- og påkledning • Bli kjent med gode vaner for hygiene • Oppmuntres til å vise ulike følelser • Bli kjent med sin egen kropp og bruken av den • Vekst og utvikling gjennom kroppslig mestring • Bli kjent med andre barn gjennom kroppslig kontakt og kommunikasjon 	<ul style="list-style-type: none"> • Bruke sanserommet • Respektere barnets følelser • Legg til rette slik at målet er oppnåelig, det vil gi barnet mestringsfølelse og oppmuntre barnet videre • Gi ros og anerkjennelse når barna mestrer noe • Rim, regler, sang og sanger med bevegelser • Håndvask etter dobesøk og før måltider • Tilby variert mat • Være med på matlaging • Smake på forskjellig mat • Lære gode bordmanerer • Gode rutiner for soving, hvile og aktivitet • Puslespill med og uten knotter • Sykle, ake, klatre, gå på ski • Hinderløype ute og inne • Klippe, blyantgrep, tegning, perling og veving • Få kunnskap om kroppen • Krabbe, gå, hoppe, løpe, hinke, stå på et ben, balansere, rulle • Trille, kaste, ta imot og sparke ball • Gå i trapp • Forskjell på høyre og venstre • Gå på tur • Turer i ulendt terreng • Lære enkel førstehjelp
<p><u>2-3 År</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bli kjent med de ulike sansene sine • Øve på å smøre mat selv • Begynnende av- og påkledning • Fra bleie til toalett • Bevisstgjøring og kjennskap til kroppsdeler • Kroppslige muligheter og begrensninger • Balansen skal utvikles videre • Videreutvikle finmotorikken 	
<p><u>3-4 År</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bli kjent med de ulike sansene sine • Øve på å smøre mat selv • Øve på å kle på seg selv • Fra bleie til toalett • Pinsettgrepet blir mer innarbeidet • Videreutvikle kroppskontrollen • Forståelse for egen kropp og at vi alle er ulike • Grynende forståelse for hvordan kostholdet virker inn på kroppen • Glede over å være ute i all slags vær 	
<p><u>4-5 År</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bli kjent med de ulike sansene sine • Smøre mat selv • Velge klær og kle på seg selv (under oppsyn av en voksen) • Begynnende forståelse for hvordan kroppen fungerer • Utvide forståelsen for sammenhengen mellom kosthold og helse 	
<p><u>5-6 År</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bli kjent med de ulike sansene sine • Selvstendighet under måltidene • Selvstendighet i av- og påkledningssituasjonene • Stole på egen kropp • Utfordre egne grenser • Mer forståelse for hvordan kroppen fungerer innvendig og utvendig • Kosthold og matens betydning for kroppens fungering • EMPATI, sette seg inn i andres følelser og handle deretter 	

KUNST, KULTUR OG KREATIVITET

Fra rammeplanen

"Å være sammen om kulturelle opplevelser og å gjøre eller skape noe felles, bidrar til samhørighet. Barn skaper sin egen kultur ut fra egne opplevelser. Gjennom rike erfaringer med kunst, kultur og estetikk, vil barn få et mangfold av muligheter for sansing, opplevelse, eksperimentering, skapende virksomhet, tenking og kommunikasjon. Fagområdet omhandler uttrykksformer som billedkunst og kunsthåndverk, musikk, dans, drama, språk, litteratur, film, arkitektur og design."

Målsetting

- Barnehagens rom skal innredes og utstyres slik at de innbyr til og stimulerer til kreativitet i lek og aktiviteter.
- Barnehagen skal ha gjennomtenkt og variert tilbud av formingsmateriell.
- Alle barn skal få erfaring med forskjellige virkemidler, teknikk og form som: kroppsspråk(visuelt språk), musikk, billedkunst, foto, drama, male/tegne teknikker m.m..
- Barna skal bli kjent med lokale tradisjoner innen bomiljø, byggekunst og håndverk, kulturlandskap og kulturminner i lokalmiljøet.
- Gjøre seg erfaring med forskjellig materiell gjennom å bruke alle sanser.

Metode

- Arbeide i mindre grupper.
- Ha variert tilbud av utkleddingsklær og gjenstander til rollelek/ og fantasilek.
- Gi inspirasjon gjennom å lese bøker.
- Gå turer i nærmiljøet.
- Kunstutstillinger i barnehagen.
- Karnevals forberedelser.
- Oppmuntre til dramatisering og teater.
- Oppdagelsesturer i nærmiljøet.
- Bruke digitale verktøy som foto.

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

- Være inspirerende og kreative sammen med barna ute og inne.
- Besøke bygninger og kulturlandskap sammen med barna og ha oppmerksomhet på det når vi er på turer.
- Ha respekt og forståelse for at barns kulturuttrykk kan være forskjellige fra voksnes.
- Bli med på dramatisering og rollespill - lekne voksne er de beste inspiratorer.
- Legge til rette for at materiell er tilgjengelig på avdelingen og stimulere til at barna får utviklet sine kreative ferdigheter.
- Gi barna mestringsopplevelser og stolthet over eget arbeid og prestasjoner, Dette er viktig!!

Progresjon – Kunst, kultur og kreativitet

Innhold	Arbeidsmetode
<p>1-2 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi legger til rette for at barnas sanselige inntrykk kommer til uttrykk • Introdusere barna for formingsmateriell. • Musikk og visuelt språk • Enkle fortellinger • Kreativitet i leken • Bruker foto til å visualisere hverdagen for barna. • Karneval • Kunstutstilling i barnehagen • Parallell lek 	<ul style="list-style-type: none"> • Små barns kultur uttrykkes gjennom kroppen. Avdelingen må utformes med tanke på dette. • Fingermaling, store pensler, blyanter, rive papir, m.m • Presentere barnas arbeider på en estetisk og kreativ måte. • Lage fellesmalerier/prosjekter som synliggjøres ved gjennomtenkt presentasjon på avdeling eller fellesrom • Sanger med bevegelse og variasjon i stemmebruk. • Enkle eventyr/fortellinger med konkrete og variert stemmebruk. • Voksne er viktige inspiratorer i leken. • Barna opplever karneval for første gang - forsiktig bruk av masker og utkledding.
<p>2-3 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi legger til rette for at barnas sanselige inntrykk kommer til uttrykk • Forming • Musikk og visuelt språk • Enkle fortellinger • Begynnende rolle/fantasilek • Karneval • Kunstutstilling i barnehagen • Parallell lek • Konstruksjons lek 	<ul style="list-style-type: none"> • Små barns kultur uttrykkes gjennom kroppen. Avdelingen må utformes med tanke på dette. • Plastilina, trolleig, fingermaling, store/små pensler, tegne, - utvide erfaringsgrunnlaget • Lære fargenavn • Sanger med bevegelse og variasjon i stemmebruk. • Enkle eventyr/fortellinger med konkrete og variert stemmebruk. Inviter barna til å være aktivt med. • Barna må få gruppefølelse gjennom felles erfaringer og opplevelser. • Voksne er viktige inspiratorer til leken • Rekvisitter som kan brukes i leken er viktig.
<p>3-5 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi legger til rette for at barnas sanselige inntrykk kommer til uttrykk • Forming • Musikk og visuelt språk • Eventyr/ billedbøker • Rolle/fantasilek • Dramatisering • Karneval • Bruk av digitale verktøy. • Kunstutstilling i barnehagen • Teater 	<ul style="list-style-type: none"> • Formingsaktiviteter som f.eks tegning, maling, veving • Sanger, bevegelsessanger, bruk av enkle instrumenter. Lytte , bevege seg til musikk, danse. • Lytte til eventyr/fortellinger og bøker. Dramatisere enkle fortellinger. • Få øvelse i å bruke fantasi og kreativitet gjennom skapende virksomhet og den frie leken/rolleleken. • Gi barna et forhold til kunst og kultur gjennom besøk på utstillinger, teater osv.. (Aukrustsenteret, biblioteket)
<p>5-6 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi legger til rette for at barnas sanselige inntrykk kommer til uttrykk • Forming • Musikk og visuelt språk • Eventyr/ billedbøker • Rolle/fantasilek/ • Dramatisering • Karneval • Bruk av digitale verktøy • Teater 	<ul style="list-style-type: none"> • Kjennskap til å blande og bruke primærfargene i skapende arbeid. • Male på ulikt materiale • Ha et kreativt forhold til musikk og tekst gjennom for eksempel å lage egne sanger og fortellinger. • Kjenne igjen følelsesuttrykk i musikk, drama og kunst. • Tørre å stå fram i gruppa og gjerne ha en forestilling for de yngre barna eller f.eks foreldre/besteforeldre.

NATUR, MILJØ OG TEKNIKK

Fra rammeplanen

"Naturen gir rom for et mangfold av opplevelser og aktiviteter til alle årstider og i all slags vær. Fagområdet skal bidra til at barn blir kjent med og får forståelsen for planter og dyr, landskap, årstider og vær. Det er et mål at barn skal få en begynnende forståelse av betydningen av en bærekraftig utvikling. I dette inngår kjærlighet til naturen, forståelse for samspillet i naturen og mellom mennesket og naturen".

Målsetting

- Barna skal få oppleve glede og undring over naturens mangfold ved å ferdes i naturen. Få grunnleggende innsikt i natur, miljøvern og samspillet i naturen.
- Gi barna mulighet til å undre seg og eksperimentere og utforske naturen rundt seg.
- Gi barna kunnskap om dyr, vekster og miljø og deres gjensidige avhengighet og betydning for matproduksjon.
- Gi barna mulighet til å utforske forskjellige teknikker som kan brukes i lek og i hverdags situasjoner.
- Gi barna muligheter for lek og læring ute i naturen og lære om livets kretsløp.
- Gi barna tid til å være nysgjerrige og undrende til naturens mangfold.

Metode

- Ukentlige turdager tilrettelagt etter årstid og vær.
- Faste tursteder tilrettelagt for barnegruppen.
- Bruke samlingsstunder til å snakke om opplevelser tilknyttet før og etter turen. Bruke rim, regler, musikk og litteratur.
- Planlegge turer sammen med barn.
- Eksperimentere med naturmaterieell både ute og inne.
- Lære barna å vise respekt for alle dyrs hjemmemiljø, plukke søppel, kildesortering og ta vare på naturen generelt.
- Besøke bondegård.
- Vi snakker med barna om hvor maten kommer fra, sår grønnsaker (tomater, agurker, karse, osv) og ser på hva som finnes av spiselige dyr og vekster i naturen.
- La barna få være med på og tilberede maten .
- Ha med fagbøker og andre hjelpemidler (eks. kikkert, kompass, osv.) i sekken når man går på tur.
- Alle avdelinger kildesorterer.

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

- Vise nysgjerrighet og entusiasme for naturens mangfold.
- Være positive voksne, kle seg etter vær og vind.
- Være engasjerte og forberedt til samlingsstundene og turene.
- Undre seg sammen med barna over livets kretsløp, med utgangspunkt i barnets ståsted .
- Undre seg over det vi ser ute i naturen/ på tru sammen med barna.

Progresjon - Natur, miljø og teknikk

Innhold	Arbeidsmetode
<p>1-2 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanke materiell fra naturen til formingsaktiviteter • Vektlegge tid ute i barnehagen • Småturet ut fra barnehagen • Bli kjent med dyr i nærmiljøet • Prioritere god tid til undring 	<ul style="list-style-type: none"> • Ungene får gå på tur selv, også de minste, og la dem få bruke den tida de trenger • Være ute i alle årstidene, uansett vær • Gårdsbesøk, turer i gapahuken, sansehagen, Husantunet • La barna få tid til å undre • RON tilpasset barnas alder opp gjennom hele barnehagetida • Turdager, tursteder, samlingsstunder • «kikkeglass» - forstørre insekter og planter • Ekspriment: Smelte snø, koke vann under lokk – «lage regn»
<p>2-3 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanke materiell fra naturen til formingsaktiviteter • Lage mat utendørs på grill/ bål • Utforske det som finnes i naturen • Så frø • Bli kjent med dyr i nærmiljøet 	<ul style="list-style-type: none"> • Se 1-2 år • Bruke det man finner til mat og formingsaktiviteter • Ta med litteratur på tur for å finne fram til planter og dyr
<p>3-4 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanke materiell fra naturen til formingsaktiviteter • Elementene: jord, vann, ild og luft • Utforske dyr og planter • Lage mat utendørs på grill/ bål • Gå på turer • Ta bilder • Bli kjent med dyr i nærmiljøet • Naturvett 	<ul style="list-style-type: none"> • Se 1-2 år, 2-3 år • Følge med i fuglekasse (rede- egg-unger) • Se tidl. I forhold til turer • La barna få prøve/ bruke kamera • Ikke kaste søppel i naturen, ta med det de finner og kaste i søpla • Bruke litteratur og enkle eksperimenter
<p>4-5 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanke materiell fra naturen til formingsaktiviteter • Lage mat utendørs på grill/ bål • Nytte av husdyr (mat og klær) • Bli kjent med årstidene • Naturvett • Bli kjent med dyr i nærmiljøet 	<ul style="list-style-type: none"> • Se 1-2 år, 2-3 år, 3-4 år • Hente inn eller oppsøke folk lokalt med kunnskap • Se film • Følge med på vær og vær fenomener • Bruke forsøk tilpasset 4-5 åringer • Følge med på dyr og planter og deres forandringer • Kildesortering • Sortere div. avfall (papir, glass, melkekartonger)
<p>5-6 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanke materiell fra naturen til formingsaktiviteter • Miljøvern i større perspektiv • Bruke ulike digitale verktøy • Lage mat utendørs på grill/ bål • Bruke håndverktøy/ hjelpemidler (hammer, sag, saks osv.) • Bli kjent med dyr i nærmiljøet 	<ul style="list-style-type: none"> • Se 1-2 år, 2-3 år, 3-4 år, 4-5 år • Bruke PC/IPAD til informasjonssøking • Bruke kamera på tur

ETIKK, RELIGION OG FILOSOFI

Fra rammeplanen

"Religion og livssyn legger grunnlaget for etiske normer.

Barnehagen skal reflektere og respektere det mangfold som er representert i barnegruppen, samtidig som det skal ta med seg verdier og tradisjoner i den kristne kulturarven. Den etiske veiledningen barnehagen gir barn, må ta hensyn til barnets forutsetninger og det enkelte hjemms kulturelle og religiøse eller verdimessige tilknytning."

Målsetting

Alle barn skal:

- Oppleve respekt for sin kultur og religion.
- Få mulighet til å tilegne seg samfunnets grunnleggende verdier, tradisjoner og høytider.
- Få mulighet til å tilegne seg empati og utvikle konstruktive og nære relasjoner til andre mennesker.
- Oppleve anerkjennende voksne som gir barna rett til å medvirke i sin egen hverdag og utvikling.
- Oppleve voksne som inspirerer og inviterer til undring over grunnleggende spørsmål.
- Utvikle respekt for andres kulturelle bakgrunn, og få kjennskap til tradisjoner knyttet til høytider i de ulike religionene og livssynene som er representert i barnehagen.

Metode

- Se de "gylne øyeblikk" i hverdagen sammen med kollegaer og sammen med barna.
- Vise engasjement og være undrende i lek, samspill og utvikle gode samtaler med barna. Barnas tro, spørsmål og undring skal respekteres og tas på alvor.
- Hjelp barna til å løse konflikter selv og finne gode løsninger.
- Formidle kristne høytider som jul og påske.
- Fortelle om andre religioner og høytider spesielt de som er representert i barnegruppen, slik at det skapes interesse for og forståelse for andres kulturelle bakgrunn og levemåte.
- Observere og lytte til barna – legge merke til hva de liker å gjøre og gjøre mer av det(barns medvirkning).

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

- Ha felles grunnsyn. Alle barn har lik verdi, og er like betydningsfulle!!
- Være gode rollemodeller – det er vår jobb å skape kultur for undring og gode samtaler.
- Respektere barnas familie og det mangfold de har med seg av tro og kulturbakgrunn og tradisjoner.
- Tar barn på alvor. Være lyttende, forståelsesfulle og engasjerte i det enkelte barn.
- Være bevisst hvordan vi viderefremidler samfunnets normer og verdier til barna.
- Gi barna opplevelse av trygghet og tillit og støtte /motivere barna til å delta aktivt i barnehagens felleskap.
- Være bevisst den betydningen vi har som rollemodeller også gjennom å vise respekt for kollegaer.
- Møte hvert barn der de er i sin undring og sosiale/ kulturelle utvikling og inspirere til videre utvikling. Økt forståelse og utvikling vil først og fremst skje gjennom alle hendelser og små samtaler vi har med barna i hverdagen. Samtidig vil planlagte samlinger med tema og formidling være en viktig støtte.

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-3 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Alle barn skal møtes med respekt for den de er. • La barn få oppleve likheter og ulikheter som verdifullt. • Legge til rette for godt samspill. • Markere juletradisjoner. • «Jeg i forhold til de andre». (De voksne bør være lydhøre for at barna begynner å formidle tanker og opplevelser om dette). 	<ul style="list-style-type: none"> • Fange gylne øyeblikk i barnas hverdag. Undre oss sammen med barna, og ta oss tid til å snakke med dem. Stille barna åpne spørsmål, for slik å stimulere barnas undring. • Lære å dele leker med andre. • Vise omtanke og omsorg for hverandre. Utvikle forståelse hos barna for at alle er verdifulle. • Gi ros i fellesskap. • Øve på å inkludere andre i leken. • Lære å gi og ta – vent på tur. • Lære å vise empati i relasjoner med andre – lære å ta hensyn til andre. • Være lydhør for barna og deres spørsmål.
<p><u>3-4 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tilrettelegge for gode samtaler og fortellinger. • Alle barn skal respekteres og bli tatt på alvor. • La barna få oppleve likheter og ulikheter som verdifullt. • Ta opp etiske emner og snakke om hvordan vi skal være mot hverandre. • Kjennskap til julehøytiden og tradisjoner knyttet til denne. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lære å «forhandle» når det oppstår uenighet. • Lære å tolke og forstå andres intensjoner. • Forstå spilleregler. • Ha dialog med hjemmet om viktige etiske, religiøse og kulturelle spørsmål. • Markere kristne høytider og tradisjoner, med for eksempel mat, forming, bilder, musikk og fortellinger.
<p><u>4-6 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Barnas undring må bli tatt på alvor, spørsmålene er mange, og de voksne må være tilgjengelig for barna og besvare på best mulig måte. • Alle barn skal respekteres og bli tatt på alvor. • La barna få oppleve likheter og ulikheter som verdifullt. • Snakke om hvordan vi skal oppføre oss mot hverandre. • Kjennskap til kristne høytider og tradisjoner, samt andre religioner og livssyn som er representert i barnegruppen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tilbud om julegudstjeneste til de eldste barna • Markere høytider fra minoritetsgrupper og religioner som er representert i barnehagen. Kan gjerne bruke mat, forming, bilder, musikk og klesdrakter. • Bruke samlingsstund til å fortelle barna om likheter/ulikheter mellom de ulike religionene. • Kan også bruke digitale verktøy, bøker, bilder m.m til å vise barna de ulike religionene, og forskjellene mellom kristendommen og disse.

NÆRMILJØ OG SAMFUNN

Fra rammeplanen

Barnehagen skal bidra til at barn møter verden utenfor familien med tillit og nysgjerrighet. Den skal legge vekt på å styrke kunnskap om og tilknytning til lokalsamfunnet, natur, kunst og kultur, arbeidsliv, tradisjoner og levesett. Barns skal medvirke i å utforske og oppdage nærmiljøet sitt ”

Målsetting

Alle barn skal:

- Bli kjent med samfunnet gjennom opplevelser og erfaringer i nærmiljøet.
- Få kjennskap til historisk utvikling i nærmiljø og samfunn.
- Få innsyn i ulike tradisjoner og levesett.
- Opplive at de er en aktiv part og må bidra til fellesskapet i barnehagen samtidig som de blir respektert og møtt på egne behov.
- Opplive at gutter og jenter er likestilt.
- Bli kjent med den Samiske kulturen(Norges urbefolkning)

Metode

- Bruke nærmiljøet aktivt i vårt arbeid med alle fagområdene.
- Formidle historien gjennom å gjøre den levende og forståelig for barna.
- Turer, utflukter og ekskursjoner i lokalmiljøet.
- Bruk av kollektivtrafikk.

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

- må vi innhente kunnskap om lokalsamfunnets historie og utvikling.
- Gi barna reell opplevelse av å kunne påvirke egen situasjon og avgjørelser i fellesskapet.
- Være bevisst våre holdninger – gir vi gutter og jenter like muligheter?

Sansehagen på Solsida er flittig brukt

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-2 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bli kjent i og rundt barnehagen • Turer i nærmiljøet rundt barnehagen • Være en del av et fellesskap • Samarbeid • Tradisjon/ 17.mai • Opplive dyra på nært hold • Tilrettelegge for at gutter og jenter får tilbud om samme type lek 	<ul style="list-style-type: none"> • Turer innenfor og utenfor gjerdet, tilpasset barnets alder og fysikk • Samtale om hva som er rundt i nærmiljøet vårt • Bondegårdstur, lære om livet på gården • Oppmuntre barna til å hjelpe hverandre • Vente på tur, være sammen om leker og lignende
<p><u>2-3 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Utvide kjennskap til nærmiljøet • Ta hensyn til hverandre • 17. mai • Opplive dyr på nært hold • Tilrettelegge for at gutter og jenter får tilbud om samme type lek 	<ul style="list-style-type: none"> • Voksne må være gode til å sette ord på barnas positive handlinger • 17. mai, tilpasset alder og utvikling: synge nasjonalsangen og andre 17.mai sanger, lære om fargene i flagget, tegne og fargelegge flagget
<p><u>3-4 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Besøke steder i nærmiljøet • Medbestemmelse • 17.mai • Opplive dyr på nært hold • Bli kjent med barn og skikker fra andre kulturer gjennom barn på avdelingen • Tilrettelegge for at gutter og jenter får tilbud om samme type lek 	<ul style="list-style-type: none"> • Lese bøker/ fortelle historier og synge sanger som sier noe om skikker før og nå • Snakke om konsekvenser av handlinger og valg
<p><u>4-6 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Besøke steder i nærmiljøet • Ulike tradisjoner og levesett • 17.mai • Opplive dyr på nært hold • Bli kjent med barn og skikker fra andre kulturer gjennom barn på avdelingen • Tilrettelegge for at gutter og jenter får tilbud om samme type lek • Møte forskjellige yrkesgrupper i nærmiljøet • Bli kjent med den samiske kulturen 	

ANTALL, ROM OG FORM

Fra rammeplanen

"Barn er tidlig opptatt av tall og telling, de utforsker rom og form, de argumenterer og jakter på sammenhenger. Gjennom lek, eksperimentering og hverdagsaktiviteter utvikler barna sin matematiske kompetanse. Barnehagen har et ansvar for å oppmuntre barns egen utforskning og legge til rette for god stimulering."

Målsetting

Barna skal:

- Oppleve spenning og glede over å utforske og leke med tall og form.
- Bli fortrolige med anvendbare matematiske begreper.
- Få mulighet til å utforske og leke med form og mønstre.
- Erfare ulike størrelser, former og mål gjennom å sortere og sammenligne.
- Få mulighet til å erfare plassering og orientering, og på den måten utvikle sine evner til lokalisering.

Metode

- Bruke ulike typer spill, konstruksjonsleker, og formingsmateriell som stimulerer til sortering, sammenligning, og ordning.
- Bruke ulike typer måleverktøy til baking snekring og lek.
- La barna utforske/oppdage og skape ulike former og mønstre i ulike materialer.
- Bruke rytme i regler og musikk, og eventyr med gjentakelser.
- Bruke naturen og omgivelsene ute og inne i jakt på mengder størrelser, former og plassering i rom.
- Gi barna erfaringer gjennom hverdagsaktiviteter, utflukter og i leken.

For å arbeide i retning av disse målene skal personalet:

- Ha kunnskap om matematiske begreper og bruke dem systematisk.
- Stimulere til nysgjerrighet gjennom selv å være nysgjerrige.
- Undre seg sammen med barna.
- Gjøre matematisk materiell tilgjengelig for barna.
- Gli mer bevisste på å bruke læring i dagligdagse situasjoner.

Progresjon – Antall, rom og form

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-2 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Gi barn forståelse av nå og etterpå. • Begynnende forståelse for sortering • Begynnende forståelse for størrelser og mengder. • Erfaring om rom og plassering. • Kjenne plassen sin i garderoben • Telle til 2 	<ul style="list-style-type: none"> • Følge faste rutiner • Vi setter ord på det som skjer og det som skal skje • Barna er med på å rydde og sorterer lekene • Se i billedbøker av forskjellige former og farger • Samlingsstund med barnesanger og regler
<p><u>2-3 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Konstruksjonslek • Bli bedre kjent i hele barnehagen. • Begynnende forståelse for preposisjoner • Sortere etter farger/størrelser o.l. • Mengder • Telle til 3 	<ul style="list-style-type: none"> • Klappe stavelser • Visualisere eventyr • Sanger og eventyr med sortering og tall • Bygge med duplo og tog bane • Finne ulike former gjennom puslespill, perler og modelleire, sorteringsleker • Skape egne former ved å klippe i papir
<p><u>3-4 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Utvide forståelse for mengde, antall og sortering, • Utvidet bruk av tall og telleremser • Ulikheter og likheter • Begynner med peketelling • Snakke om i går, i dag og i morgen • Telle til 5 	<ul style="list-style-type: none"> • Telle med barna, og f.eks finne ut hvem som er borte, og ved å fordele: "en til meg/en til deg" • Snakke om preposisjoner: "klossen ligger under bordet" • La barna være med å tilberede mat og dekke bord • Sette ord på fasonger og størrelser: "den er stor/den er liten"
<p><u>4-5 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Videre erfaring med takt og rytme. • Mengde og øyemål. • Enkle regelleker • Telle til 10 	<ul style="list-style-type: none"> • La barna oppdage mål og former gjennom snekring • Få begrep om klokka og tidsperspektiv • Klare å løse enkle regnestykker • Kalender med ukedager og årstider
<p><u>5-6 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kopiere/lage egne mønstre • Få erfaring med tallsymboler og skrevne tall. • Vekt og volum • Tid • Mer avanserte spill og regelleker. • Kjennskap til enkle regnestykker. • Orienter seg i omgivelsene 	<ul style="list-style-type: none"> • La barna følge med på gradestokken • Gå på oppdagelsesturer i og utenfor barnehagen • Orienter seg gjennom RON, "den er nær/den er langt borte" • Sammenligne og studere forskjeller og likheter • Kunne følge regler i spill og sangleker

LEK

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-2 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Vise interesse og nysgjerrighet. • Utforske og oppleve (sansелек) • Parallell-lek- leke ved siden av hverandre 	<p>De voksne skal:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ta vare på toddler kulturen • Legge fysisk og organisatorisk til rette for variert lek. • Gi impulser og inspirasjon til leken gjennom opplevelser i nærmiljøet • Se etter positive egenskaper og ressursene til barna • Løse opp faste rollemønstre • Få med barn som holdes utenfor – eller som velger å leke alene fordi de ikke kan eller tør • Ha respekt for barnets lek og den friheten som ligger i den. Vurdere graden av voksen engasjement i leken ut i fra hver enkelt situasjon ved å gå inn som «tilskuer, sceneleder eller medleker» • Etablerer lekegrupper /dele opp i grupper • La barnet få mulighet til å leke over tid og verne om leken sin • Lek er en frivillig handling, ingen kan tvinges til lek – la barna velge selv • Sette pris på /forstå barns humor • Skape stemninger og opplevelser («magiske stunder») • Tilrettelegge materiell, rom og tid for allsidig lek. • Forutsigbarhet: hjelpe leken i gang og gi gode rammer • De voksne må være tilgjengelige for barna ved å støtte, inspirere og oppmuntre barna i deres lek.
<p><u>2-3 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prøve ut leketøy/Funksjonsleker • Ha et variert lekerepertoar • Begynne late som om lek. • Ikke stenge ute i lek 	
<p><u>3-4 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Følge opp initiativ til barn og voksne. • Konstruksjonslek, eks. bygge tårn av klosser. • Forstå å vente på tur. • Ikke stenge ute i lek 	
<p><u>4-5 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Delta i konstruksjonslek • Være aktiv i rollelek • Delta i regellek • Ikke stenge ute i lek 	
<p><u>5-6 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mestres rolleleken ved å kunne lekesignalene, og delta over tid. • Kunne drive leken videre og ta imot impulser fra andre. • Kunne delta i regelleker og takle det å tape. • Ikke stenge ute i lek 	

SOSIALT SAMSPILL

Innhold	Arbeidsmetode
<p><u>1-2 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Takle å være i en større barnegruppe. • Være med å trøste og vise omsorg • Begynnende turtaking (bytte på å bestemme og ta initiativet) 	<p>De voksne skal:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gi barn mulighet for lek ute i naturen. Dette gir samhold og unike muligheter for sosialt samspill. • Få barnet til å sette ord på hva som har skjedd; alle bli hørt • Hjelp barnet med å sette ord på egne følelser • Snakke om følelser • Gi positiv oppmerksomhet (ros) på barnas prososiale atferd. • Framheve hva som er hyggelig å gjøre • Være gode rollemodeller/forbilder • Skape/ Utnytte situasjoner der barnet kan hjelpe til. «Det er bruk for deg» • Gi barna medansvar for eksempel hjelpe til med praktiske gjøremål • Gi barna arbeidsoppgaver som krever omsorg for andre. • Tilpasse mestringsstegene til barnets forutsetninger • Akseptere barnets sinne, men ikke utagerende atferd. • Gjøre barnet interessant slik at andre vil være sammen med det. • Prøve å fange barnets intensjon, vise innlevelse og dele opplevelsen • Hjelp de «snillstille» barna til å bli mer synlige • Se og anerkjenne barnet som det er • Anerkjenne barnets følelser • Ha anerkjennende fokus på det spesielle hos hvert enkelt: personlighet, egenskaper, familie, nærmiljø, bosted m.m. • Unngå sammenligninger og generalisering. • Lære barna å ta hensyn og vise omsorg • Tenke PLAGG i prosess: Planlegging, gjennomføring, gjenkalling.
<p><u>2-3 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Innlevelse i andres følelser • Innlede positiv samhandling med andre. • Kunne takle konflikter, med hjelp fra voksne • Ikke stenge ute i lek. 	
<p><u>3-4 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Prate i stedet for å slå. • Be voksne om hjelp når det trengs. • Vise omsorg for andre. • Svare på enkle spørsmål. • Ha forståelse for andres tanker og perspektiv • Begynnende forståelse for konsekvenser for egne handlinger • Respekt og forståelse for at vi er forskjellige • Ikke stenge ute i lek. 	
<p><u>4-6 år</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ikke stenge ute i lek. • Forsøke å løse konflikter uten voksne. • Akseptere at egne ønsker ikke alltid blir oppfylt. • Hjelp andre barn. • Lytte til andre barn, og vente på tur i samling. • Ikke stenge ute i lek. 	

SELVSTENDIGHET I HVERDAGEN

Innhold	Arbeidsmetode
<u>1-2 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • Vise interesse for å spise og drikke selv. • Ta på enkle plagg (2-åringen) 	<ul style="list-style-type: none"> - De voksne må la barna få nok tid til og få lov til å prøve sjøl - De voksne støtter opp og gir ros
<u>2-3 år</u> <ul style="list-style-type: none"> - Prøve å smøre brødskiva sjøl - Lærer seg å rydde opp etter lek med hjelp fra voksne - Begynne å gå på potte/do 	<ul style="list-style-type: none"> - Voksne som oppfordrer til å prøve å sitte på potte/ do, men ikke tvinger noen til det - De voksne er gode rollemodeller og er med barna og rydder
<u>3-5 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • Gå på do selv. • Kunne kle på seg mesteparten selv. • Kunne sitte i ro ved måltidet • Fortelle hva de vil ha på maten og klare å smøre på selv. 	<ul style="list-style-type: none"> - Voksne som fokuserer på barna og engasjerer dem - Dele barnegruppa i mindre grupper ved måltid og påkledning - De voksne tilrettelegger for påkledning/ veileder i å finne frem klær
<u>5-6 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • Øve seg til selvstendighet på do • Selv ta en del av ansvaret hva de skal ha på seg av klær, kjenne om de er våte eller kalde/ varme. • Kle av og på yttertøy. • Finne fram og henge tilbake klærne. • Kan dra dressen over skoene. • Selvstendig ved måltidene. 	<ul style="list-style-type: none"> - De voksne veileder barna i rutinesituasjoner

BARNES MEDVIRKNING

Innhold	Arbeidsmetode
<u>1-3 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • Lytte til foreldrene om hva deres barn liker • Ta vare på signalene som barn gir. • Barnas initiativ, utforskertrang, og interesse skal være med på å bestemme tema/ innhold og utviklingen av ulike prosjekter. 	<u>1-3 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • De voksne må sette seg ned på golvet sammen med barna og se hva de holder på med. • De voksne tolker barnas uttrykk, kroppsspråk og mimikk • Voksne som følger opp barnas initiativ til aktivitet/ lek
3-5 år: <ul style="list-style-type: none"> • Barna skal kunne ta valg og forstå konsekvensene av det ut ifra sin alder og sitt ståsted. • Vite at de har innflytelse på barnehagehverdagen. • Barnas initiativ, utforskertrang, og interesse skal være med på å bestemme tema/ innhold og utviklingen av ulike prosjekter. 	<u>3-6 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • Voksne og barn finner løsninger sammen • Barn som blir sett og hørt i forhold til ulike interesser og ståsted • Voksne som har gode samtaler med barn/ god kommunikasjon mellom barn og voksne • Voksne som skaper trygghet for barna • De voksne må ære tydelige og ansvarsfulle og ta hensyn til hele barnegruppa, - husk på dem som ikke roper høyest og synes best
<u>5-6 år</u> <ul style="list-style-type: none"> • Stemme over aktiviteter, hvor mange er for og hvor mange er imot? • Barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med dets modenhet 	

OMSORG

Innhold	Arbeidsmetode
<p>1-3 år Barn skal oppleve at</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det får dekket grunnleggende behov slik som mat, bleieskift, søvn og nærhet i samspill med trygghet og trivsel • Det er et trygt og godt samspill mellom barn og voksne. 	<ul style="list-style-type: none"> • La det skje på ungenes ønsker og prinsipper. • Vi er gode forbilder, tydelige på hva vi mener og at vi står for det. • Vise godhet, være positiv • Trøste hvis en annen er lei seg • Vise grenser og tydelige rammer • Lære ungene til å rose hverandre ved å være gode forbilder • La barnets egen identitet komme til rette • De voksne må være tålmodige, vise engasjement og legge til rette for hver enkelt sitt behov
<p>4-6 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lære at vi deler med hverandre og at vi hjelper hverandre. • Lære å bry seg om hvordan andre har det • Lære barna å sette seg inn i andres følelser ved å bruke konkrete eksempler. 	

RESPEKT OG TOLERANSE

Innhold	Arbeidsmetode
<p>1-3År</p> <ul style="list-style-type: none"> • Være konsekvent og forutsigbar • "Nei er nei" • Lære å skape et godt miljø • Ta hensyn 	<ul style="list-style-type: none"> • Respektere barnets egen grense • Vi sier hei og ha det til hverandre • Vise respekt ved at vi er gode og snille mot hverandre • Tolerere at det ikke bestandig er likt for alle, vente på tur og dele • Forklare hvorfor vi gjør som vi gjør • Respekt for minoritetsfamilier, lære mer om deres kultur
<p>4-6 år</p> <ul style="list-style-type: none"> • Respektere en annens ønske • Lære at vi er forskjellige • Lære seg å lytte til hverandre • Respekt og toleranse for at vi har ulike behov, kulturer og skikker 	